

Zbigniew Suchecki

"Pena e penitenza Diritto Canonico postconciliare", Marco Ventura, Napoli 1996 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 41/3-4, 275-280

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M. Ventura, Pena e penitenza nel Diritto Canonico postconciliare (Kara i pokuta w posoborowym Prawie Kanonicznym), Napoli 1996 (Edizioni Scientifiche, Italiane) Università degli Studi di Perugia, pubblicazioni della facoltà di giurisprudenza.

Staraniem oficyny wydawniczej z Neapolu – Edizioni Scientifiche Italiane oraz Uniwersytetu z Perugii, ukazała się publikacja poświęcona odwiecznej tematyce kary i pokuty w posoborowym Prawie Kanonicznym M. Ventura, pracownika naukowego wydziału prawa Uniwersytetu z Perugii. Od samego początku można zauważyć brak przygotowania filozoficzno-teologicznego w opracowaniu tematu, który nie odpowiada zawartości pozycji. Podkreślić należy niewłaściwe używanie terminologii prawnej, ścisłej zależności od «auctores non probati», nieusprawiedliwionej krytyki ustawodawcy oraz doktryny, braku bardzo ważnych źródeł w opracowaniu tematu, które są nieodzowne do poznania oraz zrozumienia traktowanej tematyki¹, mimo, że niektóre są cytowane sporadycz-

¹ Por. *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II. Apparando Series I (Antepreparatoria). Appendix voluminis II. Analyticus conspectus consiliorum et votorum quae ab episcopis et praetatis data sunt. Pars II*, Citt del Vaticano 1961, 599-615; Xav. Ochoa, *Leges ecclesiae post codicem iuris canonici editae*, Romae 1967-1987, voll. 1-6; D.J. Anderson, *Leges Ecclesiae post codicem iuris canonici editae*, Romae 1994, vol. 7; Conferenza Episcopale Tedesca, Decl. *Dichiarazione circa l'appartenenza di cattolici alla Massoneria*, (Würzburg, 28 aprile 1980), w: *Amtsblatt des Erzbistums Köln*, 1 Junii 1980, 102-111. C. pro Doctrina Fidei, Decr. *Quo, ad Poenitentiae sacramentum tuendum, excommunicatio latae sententiae illi quicumque a confessario et a poenitente dicuntur vel per instrumenta technica captat vel per communicationis socialis instrumenta evulgat, infertur*, w: AAS 80 (1988) 1367; Denzinger H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, edizione bilingue (pod red. P. Hünermann), Bologna 1995; P. Gasparri, *Codicis iuris canonici fontes*, voll. 1-4, Romae 1923-1926; Paulus PP. VI, Const. Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, (15 Aug. 1967), w: AAS 59 (1967) 885-928; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico actus*, Citt del Vaticano 1989; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Coetus de delictis et poenis*, w: Nuntia 1 (1975) 17; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Lo schema dei canoni riguardanti le sanzioni penali nelle Chiese Orientali Cattoliche*, (pod red. S. Mundry), w: Nuntia 4 (1977) 72-96; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Testi iniziali per il «Coetus IX: de delictis et poenis»*, (pod red. I. Žužek), w: Nuntia 4 (1977) 97-127; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *La nuova revisione dei canoni riguardanti le sanzioni penali nelle Chiese Orientali Cattoliche*, (pod red. S. Mundry), w: Nuntia 12 (1981) 37-77; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Nota sull'operato del «Coetus specialis» di novembre-dicembre 1980 riguardante lo schema «de sanctionibus poenalibus in Ecclesiam»*, (pod red. I. Žužek), w: Nuntia 12 (1981) 78-84; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Schema canonum de sanctionibus poenalis in Ecclesia*, w: Nuntia 13 (1981) 59-80; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *«Schema canonum de sanctionibus poenalis in Ecclesiam» nella nuova revisione*, w: Nuntia 20 (1985) 3-58; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis*, w: Nuntia 24-25 (1987) 3-58; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Communicationes* 1 (1969) 35-56; 2 (1970) 99-107; 194-195; 5 (1973), 195-196; 6 (1974) 33-35; 40-41; 7 (1975) 93-97; 8 (1976) 166-183; 9 (1977) 80; 147-174; 213; 304-322; 10

(1978) 225-240; 11 (1979) 9-10; 161; 230-244; 12 (1980) 189-199; 14 (1982) 137; 150; 15 (1983) 160; 16 (1984) 38-51; 17 (1985) 245-250; 21 (1989) 253; 22 (1990) 15-16; 118; 23 (1991) 49; 224-224; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema generale de delictis et poenis*, Citt del Vaticano 1970; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema legis Ecclesiae fundamentalis. Textus emendatus*, Citt del Vaticano 1971; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema documenti quo disciplina sanctionum seu poenarum in Ecclesia latina denuo ordinatur (reservatum)*, Citt del Vaticano 1973; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema canonum de modo procedendi pro tutela iurium seu de processibus*, Citt del Vaticano 1976; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schemata canonum novi codicis Iuris Canonici*, Romae 1977; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema documenti quo disciplina sanctionum seu poenarum in Ecclesia latina denuo ordinatur (reservatum)*, Citt del Vaticano 1980; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Codex Iuris Canonici Schemata Patribus Commissionis Reservatum*, Citt del Vaticano 1980; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Relatio complectens synthesis animadversionum ab em. mis atque exc. mis patribus commissionis ad novissimum schema codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis*, Citt del Vaticano 1981; Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum iuxta patrum commissionis emendatum atque summo pontifici praesentatum*, Citt del Vaticano 1982; Pontificia Commissio Legibus Canonici in unum redigendis, *Schema Codicis Iuris Canonici (cum notis P. Card. Gasparri). Liber quartus: De delictis et poenis*, Citt del Vaticano 1913, w: Archivio Segreto Vaticano, Scatola, nr 79; Pontificia Commissio Legibus Canonici in unum redigendis, *Schema Codicis Iuris Canonici (cum notis P. Card. Gasparri)*, Citt del Vaticano 1916, w: Archivio Segreto Vaticano, Scatola, nr 88; Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Acta et documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo: Congregatio Plenaria: Diebus 20-29 Octobris 1981 habita*, Citt del Vaticano 1991, pp. 150-168; 308-335; 349-352; Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decr., *Christus dominus*, (28 Octobris 1965) w: AAS 58 (1966) 673-701; Tamže, *Constitutio dogmatica de Ecclesia «Lumen gentium»* (21 Novembris) w: AAS 57 (1965) 5-71; Tamže, Decl., *Dignitatis humanae* (7 Decembris 1965) w: AAS 58 (1966) 929-946; Tamže, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis «Gaudium et spes»* (7 Decembris 1965) w: AAS 58 (1966) 1025-1115; S.C. pro Doctrina Fidei, Decl. *De tuenda Sacramenti Paenitentiae dignitate* (23 Martii 1973) w: AAS 65 (1973) 678; Tamže, Resp. (aprile-maggio 1973) *Normae canonicae circa eos, qui sectis massonicis adhaerent, immutatae manent*, w: Xav. O c h o a, *Leges Ecclesiae: post Codicem Iuris Canonici editae*, Roma 1980, vol. 5. nr 4205, coll. 6606-6607; Tamže, Litt. *Complures episcopi, ad praesides conferentiarum episcopaliu de catholicis qui nomen dant associationibus massonicis*, Prot. 272/44 (18 Iul. 1974), *Notiziario CEI* 1974, 191; EV 5/563; Tamže, Decl. *De abortu procurato* (8 Novembris 1974) w: AAS 66 (1974) 730-747; Tamže, Decl. (26 Feb. 1975) *Nonnullae dantur interpretationes normarum de inscriptione christifidelium in sectis massonicis*, w: Xav. O c h o a, *Leges Ecclesiae: post Codicem Iuris Canonici editae*, Romae 1980, vol. 5. nr 4360, col. 6991; Tamže, Decr. *Circa quasdam illegitimas ordinationes presbyterales et episcopales* (17 Septembris 1976) w: AAS 68 (1976) 628; Tamže, Decl. *Declaratio de canonica disciplina quae sub poena excommunicationis vetat ne catholici nomen dent sectae massonicae atisque eiusdem generis associationibus* (17 Febr. 1981) w: AAS 73 (1981) 240-241; Tamže, Decl. *Quaesitum est: de associationibus massonicis* (26 Nov. 1983) w: AAS 76 (1984) 300; S. Paenitentiarum Apostolica, Decr. *Absolutio sacerdotum ab excommunicatione, ob attentatum etiam civile tantum matrimonium, et actu cum muliere caste conviventium eorumque admissio ad participationem sacramentorum more laicorum Sacrae Paenitentiarum Apostolicae exclusive reservatur* (18 Aprilis 1936) w: AAS 28 (1936) 242-243; Tamže, Decl. *Super decreto quod incipit «Lex sacri coelibatus» diei 18 Aprilis 1936* (4 Maii 1937) w: AAS 29 (1937) 282-283; S.C. S. Officii, Decl. *Confirmantur normae Codicis Iuris Canonici circa sectae massonicae et ipsarum fautores* (20 Apr. 1949) w: Xav. O c h o a, *ffLeges Ecclesiae: post Codicem Iuris Canonici editae*, Romae 1969, vol. 2. nr 2044, coll. 2595-2596; S.S.C. S. Officii, Decr. *Sanctiones canonum 2320, 2343 § 1, 2367, 2369 Codici extenduntur ad universam Ecclesiam nedum Latinam sed etiam Orientalem* (21 Iulii 1934) w: AAS 26 (1934) 550; Tamže, Decr. *Dubium circa can. 2367 § 2, Codicis Iuris Canonici* (16 Novembris 1934) w: AAS 26 (1934) 634; Tamže, Decr. *Schismatica «Actio Catholica» in Cecoslovachia damnatur* (20 Iunii 1949) w: AAS 41 (1949) 333; Tamže, Decr. *Quaesitum est* (1 Iulii 1949) w: AAS 41 (1949) 334; Tamže, Decr. *De consecratione episcopi sine canonica provisione* (9 Aprilis 1951) w: AAS 43 (1951) 217-218; Synodus Episcoporum, *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitione dirigant a Synodo Episcoporum probata* (7 Octobris 1967) w: *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Romae 1972, vol. 3, nr 3601; *Communications*, 1 (1969) 77-85; EV 2/1699-1713.

nie w przypisach. Oderwanie się od doktryny Kościoła spowodowało, że twierdzenia oraz wyciągane wnioski w materii kościelnego prawa karnego są bardzo często błędne, gdzie sakrament pokuty jest utożsamiany z pokutami karnymi, które są sankcjami ale nie karami i są używane dla zastąpienia kary lub jej zwiększenia (por. kan. 1312, § 3)².

Studium składa się z trzech części: I. Pena e penitenza nella canonistica postconciliare: kara i pokuta w kanonistyce posoborowej (11-67); II. Pena e penitenza nella codificazione di Giovanni Paolo II: kara i pokuta w kodyfikacji Jana Pawła II (67-136); III. Pena e penitenza nello sviluppo dottrinale: kara i pokuta w rozwoju doktrynalnym (139-210).

Część pierwsza składa się z czterech rozdziałów: La pena canonica dopo il Vaticano II: kara kościelna po Soborze Watykańskim II (11-26); La legalit penale in diritto canonico: zasada legalności w prawie kanonicznym (27-35); L'ordinamento disciplinare canonico: kanoniczne ustawodawstwo karne (37-49); La sanzione canonica come penitenza „sui generis”: sankcja kanoniczna jako pokuta „sui generis” (51-64).

W pierwszej części autor analizuje pozycje różnych autorów z zakresu prawa karnego, idąc za stanowiskami mało znaczącymi dla kanonistyki karnej, odłączając się równocześnie od rzeczywistości Kościoła jako wspólnoty, pomijając całkowicie wkład zasłużonych kanonistów i mistrzów dla prawa karnego, takich jak: G. Michels, F. Roberti, F.M. Cappello, F. Xav. Wernz, P. Vidal, M. Myrcha, E. Gomez, P. Ciprotti, V. De Paolis. Zagadnienie jest przedstawione bez porównania z KPK 1917 oraz ustawami w materii karnej, pomijając całkowicie dogłębną analizę rozwoju kodyfikacji ustaw kanonicznego prawa karnego. W konsekwencji obraz nie jest całościowy i brakuje oceny podmiotowo-subiektywnej opracowanego materiału.

Rozdział czwarty *sankcja kanoniczna jako pokuta sui generis* (La sanzione canonica come penitenza sui generis), zaskakuje poprzez zbyt ściśle uzależnienie idei od opracowań autora szwajcarskiego L. Gerosa, teologa prawa, który wg. autora proponuje «nowe rozwiązania doktrynalne». Jedyne nieliczni prawnicy podzielają tę opinię. W studium autor stwierdza, że «Gerosa włożył oryginalny wkład poprzez rekonstrukcję i analizę myśli Józefa Kleina³ w materii prawa karnego omawiając w szczególności okoliczności karania». Ostatecznie opinia Kleina została odrzucona również przez Gerosę ponieważ jest bardzo uzależniona od protestanckiego źródła antykodeksowego, które całkowicie ignoruje

² «Ta relacja do kary powoduje, że pokuta jako sankcja odróżnia się od pokuty sakramentalnej, poprzez odpuszczenie grzechów w sakramencie pokuty (por. kan. 981)», V. De Paolis, *Nuovo dizionario di diritto canonico*, (pod red. C. Corral Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda), Cinisello Balsamo 1993, 783.

³ Pragnę zaznaczyć, że książka *Grundlegung und Grenzen des kanonischen Rechts*, Tübingen 1947, została potępiona dekretem Św. Oficjum 20 września 1950, por. S.S. Congr. S. Officii, Decr. Proscriptio libri (20 Sept. 1950) AAS 42 (1950) 739.

teologiczną charakterystykę władzy Kościoła do wymierzania sankcji karnych. Całkowita zależność od pozycji wypracowanej przez L. Gerosa nie pozwala autorowi na pogłębienie tematu w sposób wolny, krytyczny i przede wszystkim obiektywny.

Odnosnie kanonicznego prawa karnego (s. 61) autor wyciąga wniosek, że «w sankcjach kościelnych nie może być aplikowana rygorystycznie zasada wymierzania kar, ponieważ ustawodawstwo kanoniczne bazuje bardziej na *caritas* oraz *communio* niż na *proportio inter delictum et poenam*. Wniosek tak ogólny i abstrakcyjny, z pominięciem analizy poszczególnych norm karnych, prowadzi do wniosków daleko odbiegających od kościelnego prawa karnego z całkowitym pominięciem posoborowego znaczenia terminu *communio*. Omawiając zagadnienie *communio* brakuje odnośnika do ważnych opracowań V. D e P a o l i s i G. G i r l a n d a, które wnoszą wielki wkład w rozwój materii prawno-doktrynalnej.

W studium autor zwraca uwagę na «motywy bezpośrednie (teologiczno-kanonistyczne oraz uboczne (porównanie z ustawodawstwem świeckim), które przekonują do alteritas sankcji kościelnej, alteritas, którą L. Gerosa przedstawia doktrynalnie zachęcając, aby nie uważać sankcji kanonicznych jako karnych (jako znak eklezjologii wyrażanej w teorii *societas perfecta*), lecz jako pokutę, wg. nowego wzoru, który bardziej odpowiada eklezjologii wspólnotowej». Stanowisko L. Gerosa przytaczane przez autora jest nie do przyjęcia po promulgacji KPK 1983. Spotkało się ono jedynie z przyjęciem negatywnym i mało znaczącym dla kanonistyki.

Cześć druga: Pena e penitenza nella codificazione di Giovanni Paolo II: Kara i pokuta w ustawodawstwie Jana Pawła II (67-136), składa się z czterech rozdziałów, Rozdział I: Fini della pena e definizione di penitenza: Cel kary i definicja pokuty (67-84); rozdział II: Meccanismi sanzionatori: mechanizmy karania (85-105); Rozdział III: «Iuxta poena» e «Congrua poena» (107-119); Rozdział IV: Fattispecie delittuose: Kary za poszczególne przestępstwa (121-136). Studium zamiast wyjaśnić naturę i cel kar kościelnych, środków karnych i pokut w KPK 1983, szeroko opracowanej przez licznych autorów, przedstawia stanowisko nie do przyjęcia. Autor w publikacji całkowicie pominał analizę poszczególnych kar ze względu na cel do jakiego zmierzają – kary poprawcze czyli cenzury i kary ekspiacyjne; ze względu na ich sposób wymierzania: *ferendae sententiae* i *latae sententiae*; ze względu na stopień określenia przez prawodawcę: kary określone i nie określone; na tryb zwalniania z nich: zastrzeżone i nie zastrzeżone. Poszczególne kary kościelne ustanowione przez prawodawcę w kan. 1312, wśród których znajdują się kary poprawcze czyli cenzury (ekskomunika, interdykt, suspensa), kary ekspiacyjne oraz środki karne i pokuty nie zostały poddane dogłębnej analizie. Różne etapy istnienia kary, władza ustanawiania, wymierzania i zwalniania z kar zostały jedynie wspomniane na marginesie.

Zachowując zasadę ustanowioną przez pierwszy Synod Biskupów (1967) do rewizji księgi V *De delictis et poenis* KPK 1917, wg. której każda definicja jest niebezpieczna, postanowiono nie umieszczać w nowym KPK żadnej definicji. Wielokrotnie w tekście autor używa terminu definicja (ss. 68-69, 75, 78-79).

Autor ma «trudności w jasnym określeniu przestępstwa, odróżniając go a nie oddzielając od pojęcia grzechu» (s. 78, przypis 26). W kan. 1321, § 1 prawodawca podaje istotne elementy przestępstwa: *Nemo punitur, nisi externa legis vel praecepti violatio, ab eo commissa, sit graviter imputabilis ex dolo vel ex culpa*. Każde przestępstwo jest grzechem lecz nie każdy grzech jest przestępstwem.

W drugiej części pracy w rozdziale czwartym autor poddaje analizie w sposób porównawczy z KPK dla Kościołów Wschodnich z 1990 wybrane przestępstwa oraz kary. Zamiast komentarza do części szczegółowej, z zachowaniem podziału i tytułów podanych przez prawodawcę, autor przedstawia własny podział, który nie może być przyjęty w KPK (s. 124) np. *przestępstwa o silnym znaczeniu politycznym, których karanie-poprawa powoduje kontrowersje z ustawami państwowymi (np. przerwanie ciąży)*.

Omawiając Tytuł III, Uzurpacja zadań kościelnych oraz przestępstwa w ich wykonywaniu, w szczególności przestępstwo rozgrzeszania współnika w grzechu przeciw szóstemu przykazaniu (s. 126), w przypisie 17 autor stwierdza, że *przestępstwo jest przewidziane formalnie jedynie w kan. 1457 KPK dla Kościołów Wschodnich, natomiast w Kodeksie łacińskim mówi się jedynie o nieważności takiego rozgrzeszenia por. kan. 977*). Wniosek tego rodzaju dyskwalifikuje prezentowane studium. Prawodawca w kan. 1378, § 1 ustanawia, że *Kapłan, który działa wbrew normie kan. 977, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej*.

Część trzecia studium kara i pokuta w perspektywach doktrynalnych (Pena e penitenza nelle prospettive dottrinali) (ss. 137-210) składa się z czterech rozdziałów. Rozdział I, większość modeli karnych i *coordinatio forum* (Pluralit di modelli penali e *coordinatio forum*) (ss. 139-152); rozdział II, większość modeli karnych i efektywność kary (Pluralit di modelli penali e efficacia della pena) (ss. 153-176); rozdział III, kara i pokuta w wymiarze subiektywnym (Pena e penitenza e dimensione soggettiva) (ss. 177-189); rozdział IV, Kara, pokuta w wymiarze ziemskim (Pena, penitenza e dimensione temporale) (ss. 191-210).

W rozdziale I, autor sygnalizuje szczególnie na (s. 143) oceny bardzo subiektywne, które odbiegają od norm promulgowanych przez prawodawcę oraz doktryny w materii karnej. W § 5 – Efektywność kary i kompetencja Kongregacji Doktryny Wiary (*Efficacia della pena e competenza della Congregazione per la dottrina della fede*), autor zajmuje stanowisko bardzo krytyczne wobec kar za przestępstwa przeciwko religii i jedności Kościoła, proponując odczytanie na nowo, w perspektywie nowego nauczania, kary kanonicznej ekskomuniki *wobec wiernych należących do partii komunistycznych, a w sposób szczególny*

konflikty posoborowe odnoszące się do sprawy Franzoni, affaire LEFEVRE, konfliktów powstałych z wolnomularstwem, licznych zakazów z jakimi się spotkali Curran, Pohier, Küng, Boff, Drewermann, Gaillot, i wiele innych osób, których działalność kościelna a zwłaszcza ich pisma wydawały się po Soborze Watykańskim II „sprzeczne z wiarą i niebezpieczne” lub „przeciwnie doktrynie Kościoła” (Pastor bonus, art. 51 2) (ss. 171-173). Autor w swojej ocenie w odniesieniu do poszczególnych przypadków (ss. 173-176) proponuje rozwiązania daleko wybiegające poza ramy prawa kanonicznego. W kolejnych punktach (s. 174), autor odbiega całkowicie od kanonicznego prawa karnego. Przedstawione wnioski wskazują na nieznamość prawa oraz całkowite niezrozumienie kościelnego systemu karnego. Po promulgacji KPK 1983 rozdziały III i IV trzeciej części (ss. 177-210) daleko odbiegają od stanowiska Kościoła w materii sankcji kościelnych, ograniczając od samego początku kary kościelne (§ 1 s. 177) do pokut.

Na zakończenie (w rozdziale IV, ss. 191-210) autor analizuje *przestępstwo przynależności do sekty masońskiej w pracach przygotowawczych Kodeksu Kościoła Łacińskiego*, wyciągając wnioski daleko odbiegające od stanowiska Kościoła w tej kwestii. Sam fakt, że w studium nie ma jakiegokolwiek odnośnika do ostatniego dokumentu Kongregacji Doktryny Wiary, który ostatecznie określa stanowisko Kościoła w tej materii⁴ oraz licznych dokumentów Stolicy Apostolskiej⁵ wskazuje na to, że autor daleko odbiega od stanowiska Kościoła w tej materii.

Pragnę zwrócić uwagę, że w opracowaniu studium terminologia prawna często odbiega od pojęć kodeksowych (por. ss. 21, 43, 47, 75, 77, 97, 107, 113, 129). Zagadnienia, które podejmuje autor opierają się na literaturze mało wiarygodnej, która często prowadzi do wniosków błędnych i daleko odbiegających od KPK 1983. Metoda nie została ściśle zachowana, można również spotkać błędy literowe z niewłaściwym odniesieniem do kanonów (por. s. 88, kan. 2219 § 1 KPK 83). W studiu brakuje również wstępu oraz zakończenia do poszczególnych rozdziałów i zakończenia ogólnego. Praca jest mało zrozumiała w odniesieniu do norm KPK 1983 z przeakcentowaniem pozycji podzielanych jedynie przez nielicznych teologów prawa.

Zbigniew Suchecki OFMConv

---

⁴ S.C. pro Doctrina Fidei, Decl. *Quaesitum est: de associationibus massonicis* (26 Nov. 1983) w: AAS 76 (1984) 300; *Apollinaris* 57 (1984) 38.

⁵ Por. Z. Suchecki, *La Massoneria nelle disposizioni del «Codex Iuris Canonici» del 1917 e del 1983*, ed. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997.